

Az Év Levéltári Kiadványa és Kiállítása 2023

Az *Év Levéltári Kiadványa és Kiállítása* díjátadó ünnepségre 2024. április 12-én került sor Budapest Főváros Levéltárában a Nyitott Levéltárak 2023–2024 programsorozat részeként. A szakmai értékelést és döntést az egyesület által felkért kuratórium végezte, amelynek tagjai (változatlanul) dr. Cseh Gergő Bendegúz főlevéltáros, az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára főigazgatója, dr. Csorba László történész, egyetemi tanár, a Budapesti Történeti Múzeum főigazgatója, dr. Tyekvicska Árpád főlevéltáros, az egyesület korábbi elnöke és dr. Kocsis András, a Kossuth Könyvkiadó korábbi vezérigazgatója voltak.

Kenyeres István, a Magyar Levéltárosok Egyesületének elnöke köszöntőjében kiemelte annak fontosságát, hogy idén is szép számmal érkeztek pályázatok az Év Levéltári Kiadványa és Kiállítása díj pályázatára. Hangsúlyozta, hogy a levéltárak szellemi műhelyek, nagyon fontos, hogy munkájuk bő terméséről tudományos vagy akár ismeretterjesztő formában a nagyközönség is rendszeresen értesüljön. Kiemelte azt is, hogy a pályázatra beküldött levéltári kiadványok valamennyien professzionálisak – ezzel egyúttal egy könyvkiadó véleményét is tolmácsolta –, valamint, hogy szakmai igényesség is jellemző rájuk. Az Év Levéltári Kiadványa díj immár egy „brand”. A levéltárak büszkék rá, ez abban is megmutatkozik például, hogy saját honlapjukon vagy Facebook-oldalukon is közlést tesznek az erről szóló hírt.

A díjazottak jutalma 3–3 db féléves Arcanum-előfizetés az Arcanum Adatbázis Kft. jóvoltából, továbbá az első helyezettek 100 ezer, a második helyezettek 50 ezer, a harmadik helyezettek 25 ezer Ft könyvvásárlási keretet kaptak idén is a Penna Könyvesboltnak köszönhetően.

A zsűri elnöke, Csorba László, elmondta, számára megtisztelő érzés, hogy az egyesület idén is felkérte a levéltári kiadványokat értékelő zsűri elnökévé, valamint a kötetek bemutatására. A kiadványok színvonalát „zavarba ejtően jó”-nak nevezte, hangsúlyozta továbbá a szubjektivitást, hiszen minden egyes zsűritag más megvilágításból, „más lámpával” értékelt. Remélte ugyanakkor, hogy döntésük érthető és elfogadható a kollégák számára.

Az online publikációkat Cseh Gergő Bendegúz, az Állambiztonsági Szolgálatok Levéltárának főigazgatója értékelt, akinek véleményét a zsűri teljes mértékben elfogadta. A győztes a *Budapest Időgép 2.0* (Budapest Főváros Levéltára), a második helyezett a *Petőfi Sándor kapcsolati hálójá* (Magyar Nemzeti Levéltár), a harmadik díjazott pedig a *Somogy vármegye írásban és képekben Petőfi korában* (MNL Somogy Vármegyei Levéltára) lett.

Csorba László emlékeztetett rá, hogy azért is fontosak az évfordulók, mert ugyan nem lehet állandóan emlékezni, lehetetlen például minden nap, éjjel-nappal Petőfi Sándorra gondolni, de olykor lényeges felidézni a fontos események, személyek emlékét, amiben az évfordulós kiadványok, kiállítások is segítenek.

Kenyeres István, Csorba László
és a díjazott kötetek
(Fotó: Tálás Róbert)

A zsűri elnöke kiemelte a szakmai kiadványok egyik megosztott harmadik helyezettjét, a Rácz Attila (BFL) szerkesztette és a Fővárosi Önkormányzat által támogatott *Válogatás a Budapesten élt cigány/roma népességre vonatkozó levéltári forrásokból* című kiadványt. Hangsúlyozta, hogy elképesztő mennyiségű mítosz, tévedés, előítélet, csoportkulturális, tömegkulturális sztereotípa, beidegződés él még mindig a köztudatban a romákkal szemben. Nyelvünk részét képezik azok a félinformációk, amelyekkel ez a mű felveszi a küzdelmet. Őszinte vágy is munkálkodik ugyanakkor a kisebbség és az értő közvélemény részéről, hogy a közösség történeti emlékezete az identitás része legyen, a tudás közel legyen a tudományhoz, a szakmai közösség megállapításaihoz. A kötetet olvasva rádöbbenünk, mennyi forrástípus is van a témában, amelyek megismeréséhez hozzásegít e fontos és értékes kiadvány is.

A történeti forráskiadás „boom”-ja az 1980-as években következett be Magyarországon. Ez helyettesítette a politikai irodalmat, hangsúlyt kapott a történeti reflexió, az ego-dokumentumok. Most, 2024-ben is egy hasonló kiadványt méltatott Csorba László, ugyanis a szakmai kiadványok kategóriájában a megosztott harmadik helyezést ítélte oda a zsűri *Nagyatádi Visy László pécsi főispán háborús naplója* kiadásának. (Szerk.: Nagy Imre Gábor – Vértesi Lázár, MNL Baranya Vármegyei Levéltára.) A naplóból megtudjuk, hogy a háború milyen drámai átalakulást hozott az emberek megszokott világában, mindezzel új viszonyokat teremtve. Az elképesztő dokumentumfolyam bemutatja a közhangulatot, a változás iránti igény keltette feszültséget, azt, hogy a magyar embereket egyáltalán nem érdekelte, hogy hány kilométerre húzódik Trieszt fölött a határ, a demarkációs vonal vagy a front. Ábrázolja ugyanakkor a Tisza István iránti rajongást, a függetlenségi politizálás múltja iránti nosztalgiát. A múltból hozzánk szóló szövegen át ma is megragadható az arisztokrácia iránti ellenszenv, ők voltak sokak szemében a „lógósok”. Amint a műből kiderül, pszichológiai kulcselem volt, hogy idehaza az olaszok ellen érzelmileg nem lehetett uszítani. Az említett példákon túl számos korabeli társadalmi vélekedéssel és események felidézésével találkozhat az olvasó. A második helyen végzett a *Márki Sándor naplói IV.* című kötet (szerk. Erdész Ádám), amely szintén az I. világháborúról, s azzal összefüggésben a mindennapok totális abszurdumáról szól. Bár a Visy-napló is vitathatatlanul értékes forráskiadás, mégis a Bécs-Vármegyei Levéltár által kiadott Márki-naplóköteté lett a második helyezés, mivel az 1915. január 1. – 1919. december 31. közti naplóbejegyzések kiemelkedő forrásértékkel bírnak az 1916-os erdélyi román betörésről, az 1918–1919-es impériumváltásról, az átalakuló kolozsvári és erdélyi magyar társadalomról. Művelődéstörténeti szempontból is kiemelkedő mű. (Márki Kolozsváron élt és az ottani egyetemen tanított ekkor.)

A szakmai kiadványok kategória győztese a Magyar Nemzeti Levéltár kiadásában megjelent *A nemzet emlékezete – Fejezetek az Országos Levéltár történetéből* című, fizikai megjelenésében meglehetősen súlyos kiadvány, azonban szakmailag lenyűgöző mű. Nagy tudású, tapasztalt kolléga, Reisz T. Csaba szerkesztette és 32 szerző munkájának eredményeképpen jött létre a kötet, amelyet ismertetve Csorba László hangsúlyozta, az Országos Levéltárral egy állam, egy politikai közösség reprezentálja magát. Identitásunk fontos eleme a múlt, s ha az elvész, akkor komoly veszteség éri a közösséget. Szerencsére azonban születnek ilyen páratlan részletességű és dokumentumgazdag munkák, amelyek a közös emlékezet számára dokumentálják a múlt egy-egy darabját. A vizualitás a szép kivitelű kötetben fontos szempont volt, miképpen az Országos Levéltár Bécsi kapu téri épületében is, ahol a falakon látható Dudits Andor-szekkók érzelmileg is megérintik az arra látogatót.

Az ismeretterjesztő kategória díjazottjainak ismertetésénél a zsűri elnöke előrebocsátotta értékelésében, hogy a színvonal e kiadványok esetében is kiemelkedő. Miért fontos a tudományos ismeretterjesztés? – tette fel a kérdést. Megfigyelhető, hogy a professzionalizáció előrehaladott állapotában a kormányzati, állami döntések egyre szakmaibbak, s az átlagember számára már nehezen érthetők, ugyanakkor magyarázatot szeretne arra, hogy az „ő adójából” hogyan sáfárkodik a döntéshozó, mire fordítja

a kutatás, a tudományok terén. Ezeknek az eredményeknek a közérthető és élvezetes bemutatása nem könnyű feladat. A fikcióval szemben a tudomány a „gúzsba kötve táncolás mámor”, az aktuális paradigma alapján érvényes és helyes megállapításokat kívánják közzétenni az írástudók.

Megosztott első helyezett díjat ítélte oda a zsűri Bácsatyai Dániel – Láng Orsolya – Simon Katalin – Sudár Balázs munkájának, a *Magyar Várostarténeti Atlasz 9. – Óbuda*, (Budapest Főváros Levéltára) valamint Jankovics Norbert: *Veszprém város templomai* (Veszprémi Főegyházmezei Könyvtár és Levéltár) című kiadványoknak. Az óbudai atlasz topográfiai adataival, a benne megtalálható informatív lexikonnal, térképekkel olyan metszet, amely mindig az egészről szól. A másik győztes Veszprém város templomaival varázsolja el az olvasót. A könyvet letéve kialakul az a benyomásunk, hogy egy ilyen múltú városban mennyi csoda van. Várjuk a folytatást!

Fontos küldetést teljesít a második helyezett, a *Keresem őseimet – Családtörténet-kutatási kalauz*. Berkes József – Szerényi Ildikó (Magyar Nemzeti Levéltár) műve egy népszerű és szórakoztató témát ölel fel. A kötetet forgatva azt is tanulságos látni, hogy hová jutottunk vizualitásban a levéltári leltáraktól. Fontos, hogy minél több ember megértse, miért jelentős és értékes a levéltárak, múzeumok, könyvtárak intézményrendszere. Ehhez e kötet is hozzásegíti az olvasókat. Ismételtén a csoportemlékezetre mint tényezőre hívta fel a figyelmet Csorba László, kiemelve, hogy az állampolgár a saját családi életének tükörcserepeiben látja meg a nemzet múltját.

A kiállítások közül harmadik helyen végzett az MNL Fejér Vármegyei Levéltára kiállítása *„Beszélő dobozok” – Székesfehérvár a rádiógyártás fellegvára* címmel. A zsűri elnöke a kiállítást ismertette felidézte személyes emlékeit is, amikor sorkatonai szolgálatát rádiósként teljesítette, felderítéssel foglalkozott. Vélhetően a kiállítás látogatói közül sokan mások is tudtak személyes emlékekkel a kiállított tárgyakhoz kapcsolódni, amelyek a fizika, a technika nagyszabású modern kori fejlődését is reprezentálják. Ezért is fontos a Fejér vármegyei kiállítás, amely az ipartörténeten túl egy korszak hétköznapijait is felvillantja.

Vác Város Levéltára a váci zsidóságról szervezett kiállítást *„És akkor becsukták az ablakokat” – Emlékek a váci zsidóság életéről és sorsáról* címmel. Vajon miért csukták be az ablakokat a helyi zsidók deportálása, menete alkalmával szerte a városban? Ki akarták zárni a külvilágot? Nem bírták elviselni az embertelenség látványát? Ha állandóan erről a témáról olvasnánk, gondolkodnánk, az komolyan megviselne minket, mégsem hagyható el e korszak megismerése. Azonban, mint erre ez a második díjat elnyerő kiállítás is példa, bemutatható egyrészt, hogy a vészkorszak előtt milyen volt az élet, másrészt, hogy a későbbi üldözöttek hogyan éltek közösségként a mindennapokban.

A kategória nyertese Budapest Főváros Levéltára *Budapest – a város és hídjai* című kiállítása lett, amelyet a rendezvény résztvevői meg is tekinthettek az intézmény aulájában. Csorba László elmondta, hogy ez és az összes többi díjazott alkotás is bizonyítja, hogy a levéltárosok sokféle területen képesek eredményesen működni, elsőrangú hivatalnokok, professzionális iratkezelők, akik dinamikus munkájuknak köszönhetően a tudomány és a közművelődés terén is sikereket arathatnak.

AZ ÉV LEVÉLTÁRI KIADVÁNYA ÉS KIÁLLÍTÁSA 2023 DÍJAZOTTJAI

I. Online publikációk (adatbázisok, online kiállítások) kategóriában:

1. *Budapest Időgép 2.0* (Budapest Főváros Levéltára)
2. *Petőfi Sándor kapcsolati hálója* (Magyar Nemzeti Levéltár)
3. *Somogy vármegye írásban és képekben Petőfi korában*
(MNL Somogy Vármegyei Levéltára)

II. Szakmai kiadványok (hagyományos, nyomtatott változatban megjelentetett monográfiák, forráskiadványok, levéltári segédletek, tanulmánykötetek, levéltári évkönyvek) kategóriában:

1. *A nemzet levéltára. Fejezetek az Országos Levéltár történetéből.*
Szerk. Reisz T. Csaba. Budapest, 2023. (Magyar Nemzeti Levéltár)
2. *Márki Sándor naplói IV. 1915–1919.*
Szerk. Erdész Ádám. Gyula, 2023. (MNL Békés Vármegyei Levéltára)
3. (megosztott): *Nagyatádi Visy László pécsi főispán háborús naplója I. – 1914.* Szerk. Nagy Imre Gábor – Vértesi Lázár. Pécs, 2023. (MNL Baranya Vármegyei Levéltára)
3. (megosztott): *Válogatás a Budapesten élt cigány/roma népességre vonatkozó levéltári forrásokból.* Szerk. Rác Attila. Budapest, 2023. (Budapest Főváros Levéltára)

III. Ismeretterjesztő kiadványok (ismeretterjesztő kiadványok, kiállítási katalógusok, albumok) kategóriában:

1. (megosztott): Bácsatyai Dániel – Láng Orsolya – Simon Katalin – Sudár Balázs:
Magyar Várostörténeti Atlasz 9. – Óbuda. Budapest, 2023.
(Budapest Főváros Levéltára)
1. (megosztott): Jankovics Norbert: *Veszprém város templomai / Churches of Veszprém.* Veszprém, 2023. (Veszprémi Főegyházmegyei Könyvtár és Levéltár)
2. *Keresem őseimet. Családtörténet-kutatási kalauz.* Írta és szerk. Berkes József – Szerényi Ildikó. Budapest, 2023. (Magyar Nemzeti Levéltár)

IV. Kiállítások (hagyományos módon rendezett levéltári kiállítások) kategóriában:

1. *Budapest – a város és hídjai* (Budapest Főváros Levéltára)
2. „És akkor becsukták az ablakokat” – Emlékek a váci zsidóság életéről és sorsáról
(Vác Város Levéltára)
3. „Beszélő dobozok” – Székesfehérvár a rádiógyártás fellegvára
(MNL Fejér Vármegyei Levéltára)

Török Ádám

A díjazottak egy-egy csoportja és a díjátadó pillanatképei (Fotó: Tálás Róbert)

